

punxegut', 'vèrtebra', 'frontissa', 'vèrtex de triangle'⁵ (REW, 9255). D'aquí també arag. de Broto *vertiello* 'anillo de maderera de la cincha de carga' (RLiR XI, 22); aran. *bertéla* 'ròtula', oc. ant. *vertelh* 'articulació' en general (PDPF);⁶ *bertiello* o *bertubiello* (VERTIBELLUM) a Torla «anillo de maderera usado para el cabestro» (Kuhn, ZRPh. LV, cf. Rohlf's, *Dicc. Pir. Arag.*, s. v.).⁷

Del ll. *vertigo*, *-īgīnis*, per via sàvia es prengueren el mot mal accentuat *vèrtig* [Lab. 1840], error calcat¹⁰ del cast. *vértigo* 'mal de rodaments de cap'; forma després corregida encertadament com *vertigen*, que d'ençà que fou adoptat pel DOrt. 1917, ja s'ha consolidat bastant en la llengua comuna, i ara ja fóra imperdonable no atènr-s'hi. De la forma llatina del nominatiu¹⁵ s'havia pres, amb menys èxit una variant *vertigo* (c. 1500, Cauliac) que va tenir algun ús comarcal, una mica alterada: «l pobre senyor de Serra Bruna, batut y rebregat, ab *vertrigols* y rodese de cap, no sabia ja de quin món era», MrnVayreda (*Sang Nova*, II, § 11, 161); *vertigi*; una forma *vertige*, que tindria algun curs a fi S. XVIII, és l'adoptada en el *dicc. ms. cat. anònim* que hom ha atribuït a Felix Amat (*Est. Rom. I. E. C.* 1916, 174). *DAG*.

Vertiginós, ll. *vertiginosus* [c. 1500, Cauliac]: «el²⁵ meu cos seguia com mort --- les notes del meu nom --- ressonaven --- un defalliment --- postrava les darreres forces --- la llum del dia s'unificà en una sola tinta difusa --- roques i tot, amb un moviment de rotació *vertiginós* --- un parèntesis d'inconsciència --- les potències semblaren aclarir-se'm una mica; tot aquell *vèrtic* anà fixant-se --- en un sol punt --- la fesomia de la pobra Coralí, que --- l'aygua de la gorga, me l'anava escorrent --- sobre la cara ---», MrnVayreda (*Puny*, I, IX, 151 (123)). *Vertiginosament*; *vertiginositat*; *verti-³⁰gós*.

Vèrtex o *+alvertent*, 'deu d'aigua', val., mossarabisme valencià, germà de l'antic mossarabisme andalús *vertiente* f. id., avui hisp-americà. Ja el va recollir Escrig, 1851, però atribuint-li el sentit del cast. *vertiente*⁴⁰ 'vessant': «derrame, declive por donde puede correr el agua»; MGadea, *Dicc.*, hi afegia tímidament «la misma agua que cae o se desliza» però amb una variant *vertenc(h)*; i d'altra banda hi addicionà un article *alvertenc(h)* m., aquest ja amb el significat val.⁴⁵ autèntic «nacimiento de agua» i un diminutiu *alvertenquet* «pequeño nacimiento de agua». No tinc comprovada aquesta variant en *-k*, ben secundària, i que es comprèn fàcilment per una contaminació poc interessant del sufix freqüent *-enc*, i encara més per la del mot *barranc* de significat aff.⁵⁰

En canvi sí que he sentit, i és ben coneguda, l'altre forma, en diversos pobles val. entre Morvedre i el Benicadell: *bertént* 'deu' o *albertént* deia l'informant de Xilet (fill d'Algímia d'Alfara, Palància amunt ja prop del límit aragonès), també el diminutiu *albertentét* (1958). Després, a la vall dels Alcalans, a Llombai, i corrent pels boscos de Catadau, deia un bon muntanyenc d'aquest poble «s'han secat tots els *alberténs*, però esta font ningú l'ha conegut seca» (1962). «És un⁶⁰

albertént» parlant d'un lloc on eixia aigua, Polinyà de Xúquer; «quan plou molt, *Els Brulls* brolla: ix un *alvertén*» Aiolo de Malferit (1962).

És cert que el mot és mort en el castellà d'Espanya, on només queda en el sentit de «ladera de muntanya» [1616], «agua que corre superficialmente por una ladera» [1674]; però avui resta vivíssim en el sentit de «manantial» a bastants països d'Amèrica (Xile, Equador, Sud de Colòmbia...), car no sols figura en molts escriptors i diccs. d'americanismes, sinó que jo mateix m'he abeurat en moltes *vertientes* en els Andes argentins i xilens (1940-1945) i n'he conversat amb innumbrables «puesteros» i pastors dels «ranchos» de la cordillera i pre-cordillera mendocina. Que s'havia usat a Espanya ho podíem deduir ja del fet que Oudin, en el seu *dicc.* de 1607 (abans que en l'altra acc.), ja definia *vertiente* «une source, un cours ou courant d'eau».

Hi hem de veure un abreujament de *aguas vertientes* que ja Nebrixa registrava per «aquarum divortia», potser passant des de l'aigua que cau per un vessant on les aigües emergeixen, a designar qualsevol deu. El cas és que també ho usen reputats escriptors d'Amèrica, com els xilens Guzmán Maturana i Gabriela Mistral, «en el fondo de la huerta / mana una *vertiente viva*», figura en *Marín Fierro* (*virtiente*, I, 306), i en el *Codi Civil* argentí; i ho registren l'equatorià Tobar i el colombià Tascón.

Però en el DECH (v, 791b51ss. i 794a29-b4) ampliant i rectificat el que deia en el DCEC, vaig assenyalar documents que proven l'ús antic en l'Andalusia conquistada de fresc: «*vertientes* de la dehesa» en el Repartimiento d'Àlora de 1492, p. 65; «de las *vertientes* fasta el arroyo del agua» i «desde las *vertientes* fasta la punta del cerro» en el Rep. de Benalmádena, a. 1496; «las tierras de la *vertiente* de Montacyl» en el Rep. de Comares, 1487-1496 (p. 89). Ja no ens pot quedar dubte, doncs, que és un mot heretat del mossàrab pels moriscos valencians i andalusos, portat pels colonitzadors andalusos a Amèrica del Sud, i després antiquat en el castellà d'Espanya, si bé és veritat que no s'ha investigat prou el vocabulari comarcal d'Andalusia i Múrcia, perquè estiguem segurs que s'hi hagi antiquat del tot i pertot.

Vèrtex [*vèrtic* Costl'ort.; *vert(r)is* Belv.; *vèrtice* Lab.; *vèrtex* DOrt.], pres del ll. *vertex*, *-icis*, 'pol entorn del qual volta el cel', 'cim'; *vertical* [Belv.], *verticalitat*, *verticil* [-ho Lab. 1840, p. 1040] del dim. ll. *verticillus*; *verticillastre*, *verticillat* [Lab. 1840]. *Vòrtex* [1917, DOrt.], ll. *vortex*,⁸ duplicat arcaic de *vèrtex* (per la forma de *vèrtex* invertit); *vorticella* [1868, *SLitCosta*]; *vorticós* (Fontserè, 1925).

Vèrtebra [Belv.], pres del ll. *vertebra* 'articulació al voltant de la qual gira un os'; *vertebrat* [1868, *SLitCosta*] i *invertebrat* [id.]; *vertebral* [Lab. 1840].

Del ll. *VÈRTEBRA*, passant al sentit de 'infior que es fa entorn d'una articulació', sembla haver vingut el cat. *vèrtola* 'gangli' o 'infart ganglionar': la segona *-r-* es canvià en *-l-* per dissimilació, la vocal postònica passà a *o* davant el grup labial-velar *bl* i la terminació àtona